

УДК 330.34:332.14:330.46

Ю.М. Харазішвілі, д.е.н., головний науковий співробітник, Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

В. І. Ляшенко, д.е.н., зав. відділом, Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ З ПОЗИЦІЙ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Запропоновано концептуальні засади розроблення сценаріїв сталого (соціо-еколого-економічного) розвитку з урахуванням обмежень економічної безпеки, які включають наступні етапи: ідентифікація – інтегральне оцінювання динаміки соціально-економічного розвитку у порівнянні з інтегральними пороговими значеннями; стратегування – визначення стратегічних орієнтирів сталого розвитку до 2020 р. з позицій економічної безпеки. Запропоновано нове вирішення основних проблем інтегрального оцінювання за допомогою сучасних математичних методів, інноваційний перелік складових та індикаторів соціо-еколого-економічної модернізації. Для наукового обґрунтування стратегічних орієнтирів соціо-еколого-економічної модернізації регіонів на рівні складових та індикаторів запропоновано адаптивний підхід з теорії управління шляхом вирішення оберненої задачі синтезу необхідних значень складових (індикаторів) для знаходження інтегрального індексу в межах заданих (порогових або оптимальних) значень. Отримано науково обґрунтовані стратегічні орієнтири сталого розвитку Донецької області до 2020 р. за різними сценаріями. Запропонований підхід є універсальним та може бути використаний для будь-якої країни, економічного району або регіону для розроблення сценаріїв Стратегій розвитку на середньо- та довгострокову перспективу.

Ключові слова: стратегія, сталий розвиток, регіон, економічна безпека, сценарій, інтегральний індекс, адаптивний підхід, стратегічні орієнтири

Рис. 3, Табл. 3, Літ. 12.

Ю.М. Харазішвили, В.И. Ляшенко

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ СТРАТЕГИЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ С ПОЗИЦИЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Предложены концептуальные основы разработки сценариев устойчивого (социо-эколого-экономического) развития с учетом ограничений экономической безопасности, включающих следующие этапы: идентификация - интегральная оценка динамики устойчивого развития по сравнению с интегральными пороговыми значениями; стратегирование - определение стратегических ориентиров устойчивого развития до 2020 г. с позиций экономической безопасности. Предложено новое решение основных проблем интегральной оценки с помощью современных математических методов, инновационный перечень составляющих и индикаторов социо-эколого-экономической модернизации. Для научного обоснования стратегических ориентиров социо-эколого-экономической модернизации регионов на уровне составляющих и индикаторов предложен адаптивный подход из теории управления путем решения обратной задачи синтеза требуемых значений составляющих (индикаторов) для нахождения интегрального индекса в пределах заданных (пороговых или оптимальных) значений. Получены научно обоснованные стратегические ориентиры устойчивого развития Донецкой области до 2020 г. по разным сценариям. Предложенный подход является универсальным и может быть использован для любой страны, экономического района или региона для разработки сценариев стратегий развития на средне- и долгосрочную перспективу.

Ключевые слова: стратегия, устойчивое развитие, регион, экономическая безопасность, сценарий, интегральный индекс, адаптивный подход, стратегические ориентиры

Y. Harazishvili, V. Lyashenko

**CONCEPTUAL FRAMEWORK OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT STRATEGIES
REGIONS FROM THE PERSPECTIVE OF ECONOMIC SECURITY**

The conceptual basis for the development of sustainable scenarios (social, ecological and economic) development within the constraints of economic security, including the following steps: identification - integrated assessment of the dynamics of sustainable development compared with integral thresholds; strategy development - the definition of strategic guidelines for sustainable development up to 2020 from the standpoint of economic security. A new solution to the main problems of the integrated assessment using modern mathematical methods, innovative components and a list of social, ecological and economic modernization indicators. For the scientific basis of strategic guidelines of ecological and socio-economic modernization of regions at the level of components and indicators proposed adaptive approach of management theory by solving the inverse problem of the synthesis of the desired values of the components (indicators) for finding the integral index within the given (or optimal threshold) values. Obtain scientifically based strategic guidelines for sustainable development of the Donetsk region until 2020 under different scenarios. The proposed approach is universal and can be used for any country or region economic region for development strategies scenarios for medium and long term.

Keywords: strategy, sustainable development, region, economic security, the script, the integral index, adaptive approach, the strategic guidelines

Актуальність проблеми. Економічна стратегія за редакцією С. Мочерного, що вміщена в економічному словнику – це “довгостроковий курс економічної політики, якій передбачає вирішення великомасштабних економічних і соціальних завдань” [1]. У більшості формулювань стратегії спостерігається обов’язкова наявність у визначеннях певних цільових орієнтирів, на досягнення яких має бути спрямована стратегія. Наприклад, А. Чандлер прямо трактує стратегію, як “визначення основних довгострокових цілей та завдань організації, прийняття курсу дій та розміщення ресурсів, необхідне для виконання цих цілей” [2]. Отже, як справедливо зазначає Я. Жаліло, “цілевстановлення є вихідною точкою формування стратегії” [3]. А стратегічне планування – докладний опис мети, завдань і комплексу заходів щодо реалізації фундаментальних цілей стратегії економічної безпеки [4]. Формулювання фундаментальних цілей стратегії сталого розвитку або стратегічних пріоритетів передбачає спочатку визначення: на якій відстані від сталого розвитку знаходяться його соціальна, економічна та екологічна складові. Тобто бажано визначити відправну точку для кожної складової сталого розвитку, від якої і залежить стратегічне бачення сталого розвитку. Кінцева точка сталого розвитку потребує наявності зрозумілих критеріїв досягнення сталого розвитку як в цілому, так і на рівні складових. Відсутність таких критеріїв обумовлює підміну науково обґрунтованих стратегічних цілей інтуїтивним баченням декількох фахівців, що ставить під сумнів досягнення сталого розвитку. Тому, наукове обґрунтування кількісних орієнтирів складових та індикаторів Стратегій сталого розвитку є необхідним та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем сталого розвитку регіонів України присвячені праці як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Серед них варто виділити праці М.З. Згуровського [3-5], Н.Д. Панкратової [6], О.Ф. Новикової і О.І. Амоши [7], Е.М. Лібанової і М.А. Хвесика [8] та інших.

В працях М.З. Згуровського [3-5] використано метрику для вимірювання процесів сталого розвитку (МВСП), в просторі вказаних трьох складових та виконано оцінювання цих процесів для регіонів України. Вказана метрика розроблена Інститутом прикладного системного аналізу Національної академії наук України і Міністерства освіти і науки України. Наголошується на надзвичайній важливості системного узгодження трьох складових розвитку: соціальної, екологічної та економічної (СЕЕ).

Узагальненням та втіленням ідей сталого розвитку у практичне впровадження є праця Н.Д. Панкратової [6], де розробляється платформа сценарного аналізу у вигляді науково-методичного і програмного забезпечення виявлення перспективних напрямів розвитку новітніх технологій інноваційного розвитку на рівні великих підприємств, галузей та регіонів на основі методології технологічного передбачення в межах сталого розвитку.

В праці О.Ф. Новикової та О.І. Амоши [7] увага приділена визначенню засад забезпечення сталого розвитку України та її промислових регіонів у контексті соціального та людського розвитку. Розроблено систему оцінки ризиків ресурсного забезпечення сталого розвитку та розкрито вплив соціального капіталу на формування сталого розвитку. Визначено взаємозв'язок і взаємозалежність людського та сталого розвитку через теоретичну модель та розкрито механізми активізації участі населення у забезпеченні сталого розвитку промислового регіону.

У національній доповіді Є.М. Лібанової та М.А. Хвесика [8] досліджуються сучасний стан, тенденції і проблеми відтворення соціально-економічного потенціалу сталого розвитку України та її регіонів. Запропоновано методологію формування системи індикаторів ефективності розвитку регіональних соціально-економічних систем та здійснено системно-комплексну оцінку соціально-економічного потенціалу сталого розвитку України. Значну увагу приділено концептуальним і науково-методичним підходам до оцінки соціального потенціалу держави та її регіонів, перспективам модернізації соціальної інфраструктури та формуванню і використанню територіальних міграційних систем.

Незважаючи на об'ємність виконаних досліджень слід зауважити, що недостатньо уваги приділяється методології інтегрального оцінювання рівня сталого (Соціо-Еколого-Економічного) розвитку. У першу чергу це стосується обґрунтуванню переліку складових та їх індикаторів для відображення соціального, екологічного та економічного стану регіону або країни. Головна мета створення системи індикаторів – моніторинг сталого розвитку суспільства, якій повинен відображати всі сторони СЕЕ розвитку регіонів або країни.

Більшість індикаторів замість відносних є абсолютними показниками, що спотворює реальну дійсність. Висновки, що робляться за таких досліджень, можуть призвести до реалізації *“не тих заходів і не в тому місці”*. Не завжди індикатори поділяються на стимулятори та де стимулятори, що призводить до неправильних результатів оцінок. Вагові коефіцієнти визначаються експертним шляхом, що вносить певну частку суб'єктивізму, або взагалі приймаються однаковими та рівними одиниці, що виключає дослідження чутливості економічної системи від впливу різноманітних факторів. Відсутнє порівняння інтегральних індексів з інтегральними пороговими значеннями, що власне і дозволяє ідентифікувати стан СЕЕ розвитку. Потребують удосконалення форма інтегрального індексу, методи нормування, методи формалізованого визначення *“динамічних”* вагових коефіцієнтів. З урахуванням суттєвих змін в політиці та в зовнішньоекономічній ситуації, що призводять через деякий час до радикальних структурних змін в економіці та змін емпіричних оцінок економетричних взаємозв'язків, сталість вагових коефіцієнтів по всьому часовому періоду є неадекватною та не відображає реальній дійсності. Заслужують також на увагу методи визначення вектору порогових значень.

Стратегічне бачення сталого розвитку передбачає спочатку визначення: на якій відстані від сталого розвитку знаходяться його соціальна, економічна та екологічна складові. Тобто бажано визначити відправну точку для кожної складової сталого розвитку, від якої і залежить стратегічне бачення сталого розвитку. У деяких Стратегіях наводяться кількісні характеристики цілей, які на мають достатнього наукового обґрунтування. Наприклад, пропонується досягнути щорічного зростання валового внутрішнього продукту на рівні 4% до 2020 року, 7% – на період 2020-2025 років і 6% – на період 2025-2030 років. Це може бути як замало, так і забагато для

досягнення сталого розвитку. Теж саме стосується всіх інших цільових показників, які не мають наукового обґрунтування. Отже, у відомих Стратегіях відсутні зрозумілі критерії досягнення сталого розвитку як в цілому, так і на рівні складових.

Мета статті – розроблення концептуальних засад стратегій сталого розвитку регіонів на середньо- та довгострокову перспективу з позицій економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно міжнародним угодам (конференція ООН Rio+10, 2002), кожна країна самостійно розробляє стратегію та план дій по досягненню умов сталого розвитку, що пов'язано з відсутністю єдиної концепції сталого розвитку. Найбільш поширеним є економічно спрямоване визначення комісії Г. Брундтланд (1989) : Сталий розвиток – це такий "... розвиток, який задовольняє потреби теперішнього покоління не наражаючи на ризик здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби." Сталий розвиток розглядається як такий, що не тільки породжує і сприяє економічному зростанню держави, а й справедливо розподіляє його результати, відновлює довкілля та сприяє подоланню бідності.

На жаль, більшість стратегій, які пропонувались в Україні до цього часу, визначали основні напрями та пріоритети реалізації стратегії через декларування необхідних заходів на кшталт: *забезпечення, підвищення, створення, формування, оновлення, упровадження, удосконалення, залучення та розроблення*. Між тим, визначення пріоритетних напрямів таких стратегій не забезпечує очікуваного здійснення цілеспрямованої політики держави, тому що не дає чітких, конкретних результатів дії – кількісних стратегічних орієнтирів індикаторів, моніторинг яких дозволив би контролювати процес розвитку визначених напрямів. Іншими словами, визначення напрямів та пріоритетів модернізації є умовою необхідною, але недостатньою.

Найактуальнішим завданням оцінення поточного стану сталого (СЕЕ) розвитку є обґрунтування мінімально необхідного переліку індикаторів для відображення основних проблем (соціальних, екологічних, економічних), удосконалення методичних підходів комплексної оцінки стану та динаміки складових сталого розвитку та оцінки загроз, дослідження кількісних параметрів гарантування сталого розвитку на заданому рівні [9, 10]. Крім того, недостатньо визначати комплексну динаміку складових СЕЕ розвитку, яка засвідчує тільки збільшення або зниження в окремі періоди. Необхідним є порівняння динаміки інтегральних індексів рівня СЕЕ розвитку з інтегральними пороговими значеннями (підхід з позицій економічної безпеки), що дає змогу ідентифікувати стан розвитку; а потім порівняння динаміки інтегральних індексів СЕЕ розвитку з їх середніми оптимальними значеннями, що дає змогу ідентифікувати стан сталого розвитку.

Саме відсутність порівняння динаміки інтегральних індексів з інтегральними пороговими значеннями призводить до помилкового висновку щодо його максимізації. Насправді необхідно забезпечити таке регулювання сталого розвитку, щоб інтегральний індекс знаходився у межах порогових (а краще, оптимальних) значень. Визначення динаміки інтегральних індексів СЕЕ розвитку та їх відхилень від порогових значень обумовлює необхідні регуляторні дії та дає можливість наукового обґрунтування стратегічних орієнтирів для різних сценаріїв розвитку.

Сталий розвиток є інтегральною характеристикою стану економічної системи, оскільки система включає ряд підсистем – найважливіших, з погляду авторів, взаємозв'язаних структурних складових розвитку економічної системи, які відображають функціонування окремих сфер економіки: **економічну, соціально-демографічну та еколого-рекреаційну** складові (рис.1), що включає 74 індикатора на регіональному рівні.

Отже, концептуальні засади визначення стану та розроблення сценаріїв сталого розвитку України та її регіонів включають наступні етапи:

1) **ідентифікація** - *інтегральне оцінювання динаміки СЕЕ розвитку порівняно з інтегральними пороговими значеннями;*

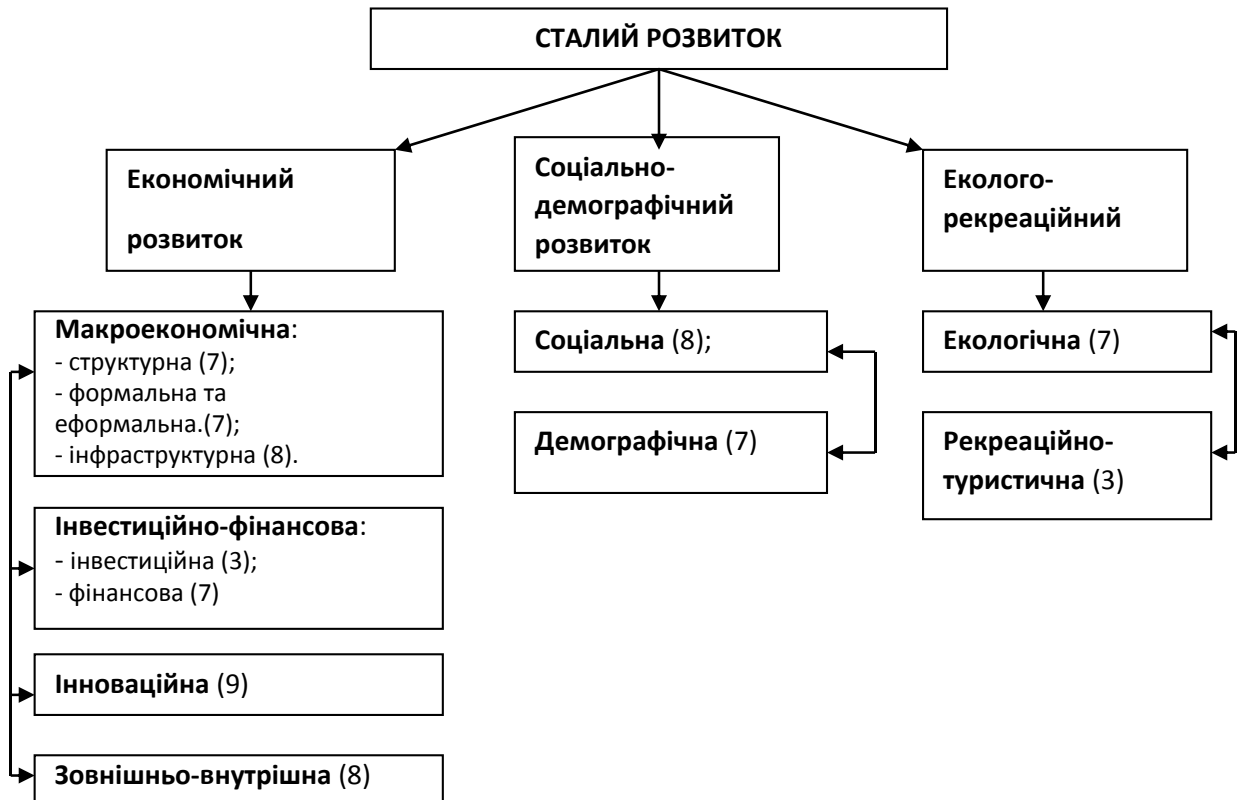

Рис. 1. Структура сталого розвитку на регіональному рівні

2) **стратегування** - визначення стратегічних орієнтирів сталого розвитку до 2020 р.(або до будь-якого іншого) з позицій економічної безпеки.

Для визначення динаміки інтегральних індексів рівня сталого розвитку використовуються сучасні досягнення інтегрального оцінювання рівня безпеки [11], а саме:

форма інтегрального індексу – мультиплікативна (1):

$$I_t = \prod_{i=1}^n z_{i,t}^{a_i}; \quad \sum a_i = 1; \quad a_i \geq 0, \quad (1)$$

де I - інтегральний індекс; z - нормований індикатор; a - ваговий коефіцієнт.

Метод нормування – комбінований (2):

$$S : z_i = \frac{x_i}{k_{норм}}, \quad D : z_i = \frac{k_{норм} - x_i}{k_{норм}}, \quad k_{норм} > x_{max}, \quad (2)$$

де x - значення індикатора; $k_{норм}$ - нормувальний коефіцієнт.

Вагові коефіцієнти – динамічні: на основі застосування методу “Головних компонент” та методу “ковзної матриці” (3);

$$C_i \times D_i = \begin{pmatrix} d_1 c_{11} + d_2 c_{12} + \dots + d_j c_{1j} \\ d_1 c_{21} + d_2 c_{22} + \dots + d_j c_{2j} \\ \dots \\ d_1 c_{j1} + d_2 c_{j2} + \dots + d_j c_{jj} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} w_1 \\ w_2 \\ \dots \\ w_j \end{pmatrix}, \quad a_i = \frac{w_i}{\sum w_i}, \quad (3)$$

де C - матриця абсолютних величин факторних навантажень; D - вектор-матриця дисперсій.

Порогові значення – результати розрахунків із застосуванням комплексу методів з перевагою аналітичних підходів: функціональних залежностей, макроекономічних моделей, стохастичні, нелінійної динаміки, законодавчий підхід, евристичні, аналоговий підхід, експертних оцінок; врахування оцінок міжнародних організацій.

Отже, для кожного індикатора СЕЕ розвитку задається вектор порогових значень: нижній поріг, нижнє оптимальне, верхнє оптимальне, верхній поріг², які також проходять інтегральну згортку (табл. 1).

Таблиця 1

Інтегральні порогові значення складових сталого розвитку*

Індикатори	Нижній поріг	Нижнє опт.	Верхнє опт.	Верхній поріг
Соціально-демографічний розвиток	0,4421	0,5916	0,7451	0,8762
Еколого-рекреаційний розвиток	0,1032	0,2718	0,5969	0,9948
Економічний розвиток	0,2499	0,4374	0,6717	0,8857
Сталий розвиток	0,2361	0,4236	0,6733	0,9131

* Розрахунки авторів

Застосовуючи запропонований підхід, отримаємо динаміку інтегральних індексів складових сталого розвитку: соціального, екологічного та економічного у порівнянні з інтегральними пороговими значеннями на прикладі Донецької області (рис. 2, а, б, в). Наступна інтегральна згортка цих складових дає динаміку стану сталого розвитку в цілому (рис.2, г).

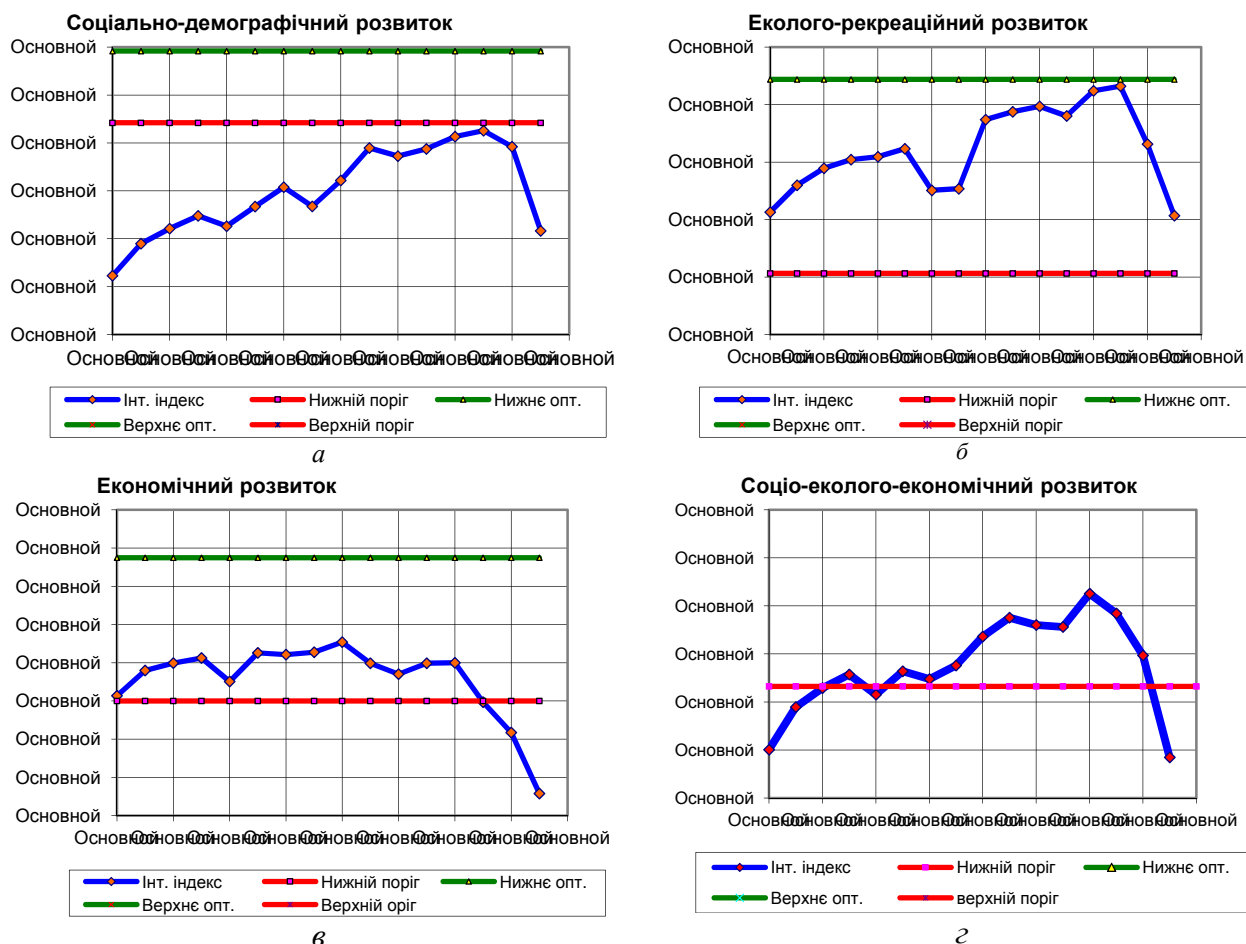

Рис 2. Динаміка інтегральних індексів складових сталого розвитку Донецької області

Як слідує з розрахунків, рівень сталого розвитку Донецької області балансує на грані нижнього порогового значення та з 2013 р. перейшов у критичну зону. Жодна з

² Більш глибокі дослідження потребують визначення також нижнього та верхнього критичного значень. Порогові значення визначені з урахуванням досвіду економічно розвинених країн ЄС та світу.

складових сталого розвитку Донецької області не знаходиться у безпечній зоні: соціально-демографічна – постійно у критичній зоні; еколого-рекреаційна – постійно у передкризисній зоні; економічна – постійно у передкризисній та критичній зоні. Отримані результати свідчать про неефективність існуючої моделі економічного розвитку та макроекономічної політики в цілому, внаслідок чого СЕЕ ситуація була посилена та набула катастрофічних розмірів у 2013-2015 рр. внаслідок окупації АРК та частини Донецької та Луганської областей Російською Федерацією.

Відстань від стану сталого розвитку для кожної складової можна визначити через відхилення інтегральних індексів від їхніх середніх оптимальних значень (середнє арифметичне між нижнім та верхнім оптимальними значеннями), які можна вважати критеріями досягнення сталого розвитку (рис.3, а). Найбільш відстаючими від стану сталого розвитку Донецької області є соціальна та економічна складові.

Визначення динаміки інтегральних індексів сталого розвитку (рис. 2) та їх відхилень від порогових значень (див. рис. 3, а) обумовлює необхідні регуляторні дії та дає можливість наукового обґрунтування стратегічних орієнтирів для різних сценаріїв стратегій розвитку. Після отримання динаміки інтегрального індексу стану економічної системи необхідно визначити стратегічну ціль (або декілька цілей, наприклад, для песимістичного, реалістичного, оптимістичного сценаріїв та сценаріїв сталого розвитку) в залежності від співвідношення значення інтегрального індексу з інтегральними пороговими значеннями (рис. 3, б).

I. Інерційні сценарії розвитку за існуючими диспропорціями сталого розвитку:

1. *Песимістичний* (замороження конфлікту з періодичними бойовими діями без широкомасштабної війни з РФ) – мінімальне прирощення інтегрального індексу до рівня нижнього порогового значення (0,2361) – $I_t^{зад} = I_{пор}^{ниж}$.

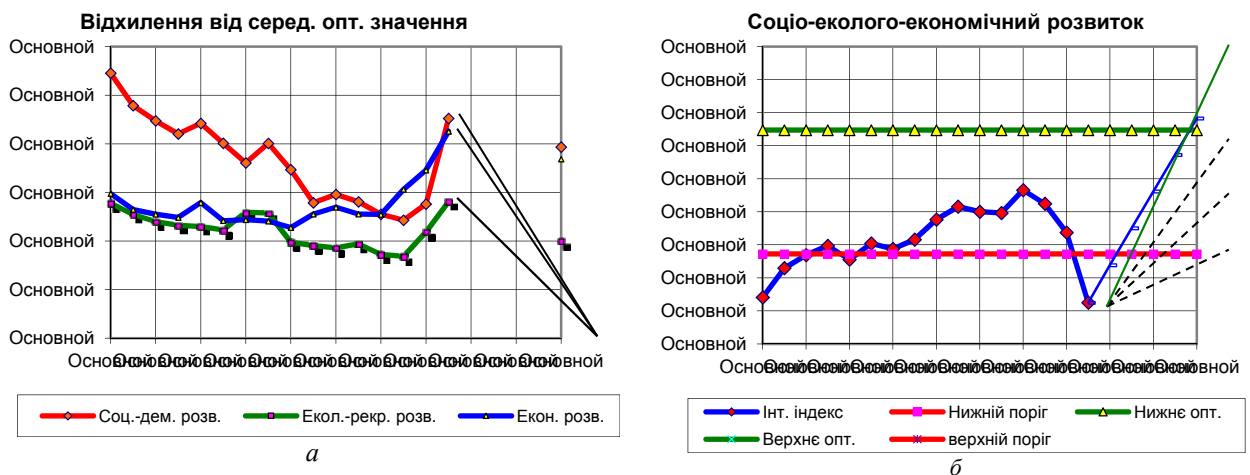

Рис. 3. Динаміка відхилень складових розвитку від стану сталого розвитку та стратегічні цілі сталого розвитку

2. *Реалістичний* (базовий) (замороження конфлікту без бойових дій, тобто стабілізація існуючого стану) – досягнення середнього значення інтегрального індексу сталого розвитку між значеннями нижнього оптимального та нижнього порогового значень (0,3298) – $I_t^{зад} = 0,5 (I_{пор}^{ниж} + I_{опт}^{ниж})$.

3. *Оптимістичний* (повне вирішення конфлікту на Донбасі з контролем за кордоном) – приріст інтегрального індексу до рівня нижнього оптимального значення (0,4236) – $I_t^{зад} = I_{опт}^{ниж}$.

II. Збалансований сценарій сталого розвитку:

1. Виконання умов оптимістичного сценарію за однаковими відхиленнями складових розвитку від середнього оптимального значення на рівні 0,1 для кожної складової сталого розвитку – приріст інтегрального індексу до рівня (0,4416) .

2. Повноцінний сталий розвиток – досягнення середнього оптимального значення кожної складової – приріст інтегрального індексу до рівня (0,5435).

Знання стратегічних цілей обумовлює необхідність вирішення завдання декомпозиції інтегрального індексу, тобто завдання синтезу необхідних значень складових та їх індикаторів для знаходження інтегрального індексу у заданих межах. Вирішення такої задачі (оберненої) для кожної складової СЕЕ розвитку, коли відомо (або задано) його необхідне значення, дозволяє з урахуванням чутливості складових або індикаторів, вагових коефіцієнтів впливу та адаптивних методів регулювання [12] з теорії управління визначити необхідні значення складових та їх індикаторів впродовж періоду прогнозування у кожному році.

Спочатку така процедура проводиться на рівні складових сталого розвитку, а потім на рівні індикаторів кожної складової, тобто здійснюється послідовна декомпозиція інтегрального індексу, результатом якого є наукове обґрунтування стратегічних орієнтирів ключових макропоказників, які забезпечують бажаний рівень розвитку та є основою стратегічного планування Стратегії прискореного розвитку країни або регіону.

Застосування запропонованого підходу, а саме: інтегральна згортка індикаторів й складових сталого розвитку та визначення стратегічних цілей дає наступні результати стратегічних орієнтирів (табл. 2) на рівні складових розвитку Донецької області для різних сценаріїв стратегій розвитку.

Таблиця 2

Стратегічні орієнтири інтегральних індексів стратегій сталого розвитку Донецької області на рівні складових *

Складова розвитку	2015	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Песимістичний сценарій</i>						
СЕЕ розвиток	0,1623	0,1771	0,1919	0,2066	0,2214	0,2361
Соціально-демографічний розвиток	0,2163	0,2267	0,2363	0,2490	0,2619	0,2750
Еколого-рекреаційний розвиток	0,1535	0,1681	0,1823	0,1998	0,2172	0,2346
Економічний розвиток	0,1289	0,1458	0,1489	0,1612	0,1736	0,1860
<i>Реалістичний сценарій</i>						
СЕЕ розвиток	0,1623	0,1958	0,2293	0,2628	0,2963	0,3299
Соціально-демографічний розвиток	0,2163	0,2397	0,2689	0,2992	0,3302	0,3618
Еколого-рекреаційний розвиток	0,1535	0,1870	0,2266	0,2658	0,3046	0,3432
Економічний розвиток	0,1289	0,1522	0,1803	0,2084	0,2365	0,2646
<i>Оптимістичний сценарій</i>						
СЕЕ розвиток	0,1623	0,2146	0,2668	0,3191	0,3713	0,4236
Соціально-демографічний розвиток	0,2163	0,2559	0,3029	0,3516	0,4014	0,4519
Еколого-рекреаційний розвиток	0,1535	0,2092	0,2704	0,3308	0,3906	0,4500
Економічний розвиток	0,1289	0,1679	0,2117	0,2555	0,2992	0,3428
<i>Збалансований сценарій</i>						
СЕЕ розвиток	0,1623	0,2182	0,2741	0,3299	0,3858	0,4416
Соціально-демографічний розвиток	0,2163	0,2867	0,3572	0,4276	0,4980	0,5684
Еколого-рекреаційний розвиток	0,1535	0,1897	0,2259	0,2620	0,2982	0,3344
Економічний розвиток	0,1289	0,1941	0,2592	0,3243	0,3894	0,4545
<i>Повноцінний сталий розвиток</i>						
СЕЕ розвиток	0,1623	0,2386	0,3148	0,3910	0,4673	0,5435
Соціально-демографічний розвиток	0,2163	0,3068	0,3972	0,4876	0,5780	0,6684
Еколого-рекреаційний розвиток	0,1535	0,2098	0,2659	0,3221	0,3783	0,4344
Економічний розвиток	0,1289	0,2141	0,2992	0,3843	0,4694	0,5545

* Розрахунки авторів.

Аналогічно можна отримати стратегічні орієнтири на рівні напрямів та індикаторів розвитку. Як слідує з розрахунків, застосування інерційних сценаріїв розвитку при збереженні діючої техніко-технологічної структури економіки, яка відображається ваговими коефіцієнтами впливу, демонструє збереження існуючих диспропорцій розвитку. Наближення окремого індексу до свого середнього оптимального значення буде вказувати на його пріоритетний розвиток за відповідним виміром та нехтування двома іншими. Так, наприклад, для Донецької області інерційні сценарії розвитку віддають перевагу еколого-рекреаційної складової при недостатньому розвитку економічної та соціально-демографічній складовим. Така диспропорційність розвитку усувається збалансованими сценаріями сталого розвитку з позицій економічної безпеки – рівновіддаленістю інтегральних індексів складових розвитку від середніх оптимальних значень кожної складової, а не від абстрактного “одиночного” вектору [4].

Отримані стратегічні значення індикаторів попередньо переводяться з нормованих значень у початковій одиниці виміру за використовуваними формулами нормування та розрахунку індикаторів в зворотньому напрямку. Визначені стратегічні орієнтири сталого розвитку на рівні індикаторів є необхідними для порівняння з фактичними значеннями індикаторів для визначення ступеня наближеності до сталого розвитку та ефективності заходів макроекономічної політики.

Отже, моніторинг виконання стратегічних сценаріїв сталого розвитку можна проводити як по значенням індикаторів сталого розвитку, так і за ключовими макропоказниками розвитку області. Як слідує з розрахунків, найбільший ефект СЕЕ розвитку отримуємо при застосуванні сценарію повноцінного сталого розвитку області – рівновіддаленості інтегральних індексів складових розвитку від їх середніх оптимальних значень. Як підтвердження цього висновку у табл. 3 наведено збільшення або зменшення у разі найважливіших макропоказників СЕЕ розвитку Донецької області за 2016-2020 рр. для різних сценаріїв розвитку.

Таблиця 3

Зведені найважливіші макропоказники сталого розвитку Донецької області за 2016-2020 рр.*

Показник	Сценарії стратегії				
	Песіміст	Реаліст.	Оптиміст	Збаланс. (0,1)	Сталий розвиток
1. Збільшення номінального ВРП, <i>разів</i>	1,035	1,17	1,35	1,65	2,17
2. Збільшення реального ВРП на, (річна зміна), %	-31,7	-30,27	-10,3	9,7	44,5
3. Зменшення рівня тінізації, <i>разів</i>	0	1,02	1,05	1,3	1,5
4. Збільшення кап. Інвестицій, <i>разів</i>	1,09	1,5	2,16	4,3	6,1
5. Збільшення рівня інвестування, <i>разів</i>	1,06	1,32	1,6	2,6	2,8
7. Збільшення доходів зв. бюджету, <i>разів</i>	1,03	1,13	1,27	1,5	1,9
8. Збільшення рівня розподілу ВРП через бюджет, <i>разів</i>	1,01	1,06	1,14	1,85	2,2
9. Зменшення рівня тінізації доходів бюджету, <i>разів</i>	1,002	1,13	1,16	1,52	1,84
10. Збільшення ном. ЗП, <i>разів</i>	1,34	1,4	1,55	1,53	1,82
11. Зменшення рівня тінізації ЗП, %	1,04	1,12	1,25	1,5	1,84
12. Збільшення зайнятості, <i>разів</i>	1,05	1,2	1,4	1,7	1,97
13. Збільшення ВДВ сільс-го гос-ва, <i>разів</i>	1,005	1,005	1,18	1,25	1,12
14. Збільшення ВДВ пром-сті, <i>разів</i>	1,015	1,008	1,26	1,44	1,63
15. Збільшення ВДВ сфери послуг, <i>разів</i>	1,04	1,017	1,49	1,99	3,03
16. Збільшення обсягу видатків на освіту, <i>разів</i>	1,31	2,08	3,17	5,15	8,2
17. Збільшення обсяг видатків на охорону	1,43	2,42	3,79	6,24	10,0

здоров'я, разів					
18. Збільшення рівня фінансування НТР, разів	2,05	5,3	8,0	12,8	15,6
19. Зменшення трансп.-ємності ЗТ, разів	1,035	1,49	3,55	1,05	1,73
20. Зменшення трансп.-ємності АТ, разів	1,005	1,047	1,107	1,006	1,06
21. Зменшення обсягу викидів забруднених речовин, разів	999,3	994,7	971,1	995,4	976,7
22. Зменшення обсягу використання свіжої води, разів	931,7	926,7	901,2	927,5	907,3
23. Збільшення обсягу використання оборотної води, разів	3937,7	4019,4	4414,7	4005,9	4323,1
24. Зменшення обсягу скидання забруднених вод, разів	251,4	249,5	239,9	254,89	242,2
25. Збільшення обсягу відтворення лісів, разів	0,76	1,77	4,06	1,64	3,64

* Модельні розрахунки авторів.

Наведені результати досліджень засвідчують, що досягнення стратегічної цілі (значення інтегрального індексу СЕЕ розвитку на рівні нижнього оптимального значення) не вирішує проблеми досягнення бажаного стану розвитку через збереження існуючих диспропорцій сталого розвитку навіть для оптимістичного сценарію.

Отже, встановлення системи індикаторів та критеріїв сталого розвитку та запровадження моніторингу сталого розвитку, основним завданням якого є збирання та моделювання макропоказників, розрахунок, нормування індикаторів та визначення інтегральних індексів СЕЕ розвитку для їхнього порівняння зі стратегічними сценаріями сталого розвитку, можна вважати механізмом та засобом переходу до сталого розвитку. Співвідношення фактичних значень інтегральних індексів з їх стратегічними значеннями сталого розвитку буде визначати дієвість політики сталого розвитку.

Якщо інерційні сценарії розвитку за п'ять років зберігають протиріччя між економічним, екологічним та соціальним розвитком (при збільшенні соціальних видатків економічне зростання залишається негативним від -31,7 до -10,3%), то збалансований та повноцінний сталий розвиток забезпечують економічне кумулятивне зростання від +9,7 до +44,5%, що повністю нівелює економічний спад Донецької області за 2015 р. Тобто, навіть неповний сталий розвиток (збалансований сценарій, що припускає відхилення від середнього оптимального значення на рівні 0,1 інтегрального індексу) та повноцінний сталий розвиток мають безперечні переваги щодо їхнього дотримання, що означає повноцінну структурну модернізацію економіки регіону (країни, адміністративного району).

Першочерговими невідкладними заходами для забезпечення сценаріїв стратегії сталого розвитку є наступні:

1. Знищення корупції на всіх рівнях державного управління.
2. Деолігархізація економіки.
3. Детінізація економіки.
4. Відновлення рівноваги між злочином та покаранням.
5. Доступне кредитування реального сектору економіки.
6. Фінансова підтримка наукового потенціалу.

Виконання цих заходів дозволить забезпечити не “догоняючу”, а випереджальну, інноваційну стратегію розвитку, гідний рівень життя населення, високий рівень конкурентоспроможності та, як наслідок, відновлення довіри до всіх гілок державної влади.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Економічний словник – довідник. За ред. С.В. Мочерного. – К.: Femina. 1995. – С.88.
2. Chandler A. Strategy and Structure Chapters in the History of the American Industrial Enterprise /A. Chandler. – Cambridge, MA: MIT Press, 1962, p. 13.
3. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. / Я.А. Жаліло. – К.: НІСД, 2009ю – 336 с.
4. Горбулін В.П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.
3. Zgurovsky, M. The Sustainable Development Global Simulation: Quality of Life and Security of the World Population [Text] / M.Z. Zgurovsky. – K.: Publishing House, "Polytechnica", 2007. – 218 p.
4. Згуровский, М.З. Сталий розвиток у глобальному і регіональному вимірах: аналіз за даними 2005р. [Текст] / М.З. Згуровский. – К. : НТУУ «КПІ», ВПІ ВПК «Політехніка», 2006. – 84 с.
5. Сталий розвиток регіонів України [Текст] / науковий керівник М.З. Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2009. – 197 с.
6. Розробка платформи сценарного аналізу в межах сталого розвитку : звіт про НДР (заключ.) НТУУ "КПІ" ; кер. роб. Н. Панкратова. - К., 2011. - 277 л.
7. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: моногр. / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2012. – 534 с.
8. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.
9. Харазішвілі Ю.М. Соціо-еколого-економічний розвиток регіонів з позицій економічної безпеки (на прикладі Донецької області) /Ю.М.Харазішвілі. – Вісник економічної науки України. – 2016. – № 1 (30). – С. 149-159.
10. Модернізація економіки Донецької області: стратегічні сценарії з позицій сталого розвитку до 2020 р.:наук.доп. /Ю.М. Харазішвілі, В.І. Ляшенко, Л.Л. Шамілева, Ю.І. Жихарева; НАН України, Інс-т економіки пром-сті. – Київ, 2016. – 119 с.
11. Харазішвілі Ю.М. Проблеми інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки держави / Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь // Банківська справа. – 2015. – № 1 (133). – С. 3–21.
12. Харазішвілі Ю.М. Адаптивний підхід до визначення стратегічних орієнтирів економічної безпеки України // Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь // – Економіка України. – 2014. – № 5 (630). – С. 28–45.